

N:o 64.

Ank. till Riksd. kansli den 28 mars 1905, kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckt motion om anslag till vice häradshöfdingen G. E. Fahlerantz.

(2:a U. A.)

Uti en inom Andra Kammaren väckt motion (n:o 81) hafva herr *J. Bromée* i Billsta m. fl. föreslagit, att Riksdagen måtte åt vice häradshöfdingen *G. E. Fahlerantz* bevilja ett anslag af 25,000 kronor.

Till stöd för detta förslag hafva motionärerna anført följande:

»Med hänsyn till den påtagliga betydelsen för en kommande lagstiftning af den skriftställareverksamhet, v. häradshöfdingen *G. Fahlerantz* sedan mera än tjugu år utöfvat på rättsväsendets område, och med kännedom om de stora kostnader och uppoffringar, som varit för honom med denna verksamhet förenade, hafva undertecknade ansett det vara riktigt, att genom ett statsanslag honom måtte beredas ett erkännande och ett understöd. Något hvar vet, att det, som herr *Fahlerantz*' sträfvanden utgått på, är att i rättsskipningen åt den verkliga rätten bereda den framgång, som nu alltför ofta är förbehållen åt formalismen, samt att han, med framhållande, att vårt rättsväsende i denna stund vore i antydda hänseende kommet på villovägar, sökt visa, att vi måste återgå till grundtankarna i vår gamla nationella ordning.

Härvid hafva vi funnit lämpligt att gifva herr Fahlcrantz tillfälle att själf framhålla det, som han ansåge mest af vikt med afseende å föreliggande fråga, och han har i anledning däraf lämnat följande uppsats:

»Det torde vara få i vårt land, som icke hafva ett intryck af att vårt rättsväsende verkar besynnerligt.

En fäster sig vid dess långsamhet, som gör, att i särskilda fall, äfven vid lycklig utgång af målet, rätten blir värdelös för sakägaren. En iakttager, att i små saker kostnaderna bli så oproportionerligt stora, att det förbjuder sig själf att däri anlita rättvisan. En, att verkliga sanningen så ofta blir förbisedd. En, att formerna i så många fall betyda mera än verkliga rätten. En, att allt beror på uteslutande juristuppfattning, och att lekmännen intet hafva att säga. Men de allra flesta stanna till sist därvid, att rätten nu en gång för alla är »sådan». De tro rent af, att man ej kan vänta verklig eller fullt praktisk hjälp af rättsskipningen, att ordningen hos oss alltid varit ungefär likadan, och att det i andra länder går till ungefär på samma sätt. Uppenbarligen är det allra mest härfpå, eller på bristande kännedom hos allmänheten om hvad rätten är eller *kan* vara och duger till, som det beror, att man i vårt land nöjt sig med det närvarande och med att få en del minimala anspråk tillfredsställda, eller att man nöjt sig med partiella förändringar, under hvilka öfver hufvud allt blifvit vid det invanda systemet. Och formalismen uti den Boströmska filosofien har här verkat som den vetenskapliga hämskon.

Är det sagda sant, som det tvifvelsutän är — och det bekräftas af ett helt århundrades ofruktbara lagstiftningsarbete — så kan den erforderliga lefvande kraften i ett nödvändigt reformarbete icke vinnas annorledes än med en utbredd kunskap om rätt och rättsväsende i högre former och med ett rikare innehåll. Vår egen gamla rättshistoria erbjuder oss därutinnan skatter, så mycket mer ovärderliga, som de grundsatser, hvarpå vår forna rätt var byggd, ägde kraft att gifva icke allenast åt rätten själf, utan åt hela samhället, stat som folk, en styrka och karaktär, som mer än allt annat förklarar, hvad vårt land förr varit. Och ställas därmed tillsammans rätt och rättsväsende i särskilda yttringar uti andra länder af våra dagar, utvisande hurusom allt det viktigaste i vår gamla rättegångsordning nu är upplifvad i dessa länder eller där utveckladt i än kraftigare former, obestriddt främjande det som med rätten bör äsyftas, så kan det ej fela, att just därmed bäst gifvas de uppslag och initiativ, af hvilka vårt reformarbete är i så stort behof. Men det fordras, att framställningarna af dessa ämnen komma i många händer och särskildt deras, hvilka som ledamöter af Riksdagen eller som domare eller i annan ställning kunna utöfva inflytande på utvecklingen, samt jämväl, att formen af framställningarna är sådan, att de genom lefvande åskådlighet tämligen lätt kunna tillgodogöras af läsaren.

Det är från en sådan synpunkt jag utgått under en skriftställareverksamhet, hvar till jag började förarbetena redan de första åren af 1880-talet, och hvarom Riksdagens ledamöter vid särskilda tillfällen fått en erinran genom öfversända exemplar af nya arbeten. Att jag — som förr minst af allt tänkt, att jag skulle komma att göra böcker — öfver hufvud taget ägnade mig åt dylik verksamhet, berodde uteslutande därpå, att jag vid denna tid led så utomordentligt af att se, huru vårt rättsväsende verkade, att jag troligen blifvit sjuk, om jag ej fått göra något för att hjälpa saken. Jag *måste* ovillkorligen ut för att se, om rätten på andra håll vore något så oefterrättligt som

hos oss; och så måste jag ju beskrifva det jag såg. Frånsedd en broschyr med anmärkningar vid vårt rättegångsväsende, var min första bok den om »Rättegångsväsendet i England med svenska paralleller», färdigtryckt 1885. För dess fullbordande hade jag tillbragt nära ett år i engelska domstolar; och det är under denna tid, som rätten blifvit för mig någonting, som man kan lefva för. För min del har jag gjort det så mycket hellre, som grundstämningen i det rättssystem, som jag såg framför mig, och som jag måste i alla delar på det djupaste beundra, är densamma som i vårt gamla, sådant jag något senare under mina arkivforskningar lärt känna det.

Men blott så mycket mer måste jag ifrå för en reform af vårt nuvarande, från hvilket egentligen allt utaf det gamla goda är försvunnet — ungefär lika fullständigt som t. ex. den fria och naturliga sanningsforskningen, med nämnden som hjälpmedel, är försvunnen, eller lika fullständigt som t. ex. den svenske domarens forna egenkap af *hjälpare* åt de svagare eller lidande är försvunnen.

Efter nämnda arbete utgaf jag år 1886 en skrift, »Om behovet af handelsdomstolar», byggd väsentligen på forskningar under några månader i de franska handelsdomstolarna. 1887 följde »En vördsam gensaga till nya lagberedningen i frågan om jury och nämnd», samt, efter en lång mellanliggande period af forskningar i våra gamla arkiv och andra förberedande studier, under år 1898 »Vår nämnd och vårt rättsväsende förr och nu» samt »Våra hofrätter och de rättssökande förr och nu». Under år 1899 framkom en broschyr med titel »En för vårt folk förlorad kraft, ett upprop om skydd om vår nämnd och vårt gamla rättsväsende». Dessa i slutet af 1890-talet utgifna skrifter utgjorde på förhand färdiga kapitel af ett mycket större arbete, hvilket dock för sitt afslutande förutsatte jämförande undersökningar, på den praktiska verklighetens grund, i våra grannländers nu gällande rätt. Efter vistelse omkring ett år i Tyskland, fem månader i Danmark och några månader i Norge samt efter ett kort besök i Finland utkom år 1903 detta arbete under namn af »Rättfärdighet i rättsskipning, en historisk och jämförande framställning af några hufvudpunkter i vårt rättegångsväsende». Detta verk torde få erkännas som en i tämligen stor skala hållen komparativ studie på processrättens område; och i vår tid är man åtminstone utanför Sverige ense om vikten af dylika arbeten som förberedelser till omfattande reformer. Att i arbetet en hel del af nya upplysningar och utredningar af praktisk betydelse äro innehållna, läser ingen bestrida. Hela den svensk-historiska delen, upptagande inemot två tredjedelar af bokens 1,000 sidor, är ju, såsom grundadt på förut olästa arkivhandlingar, obetingadt ny; och vikten af denna del torde knappast kunna af någon förnekas, då exempelvis enhvar läser se, att, därest blott den i sagda del ingående autentiska skildringen af våra hofrätters tidigare verksamhetsformer varit känd för nya lagberedningens ledamöter, desse *omöjligt kunnat*, såsom en rimlig förbättring af det nuvarande, se en sådan form af hofrättssystemet, som den lagt till grund för 1884 års förslag, utan däremot *måst* fota sitt förslag på en helt annan basis. Och huru många af våra jurister hafva t. ex. ens förut känt skiljaktigheterna emellan konungamakts och lek-männens ställning till rättsskipningen i Norge och Danmark samt det motsvarande i Sverige i denna stund? *Jag* har icke lyckats någonstades finna en skildring häraf och jag tänker i verkligheten, att enbart en kännedom om dessa skiljaktigheter måst väcka mycket starka betänkligheter vid en ordning sådan som den nya lagberedningen tänkt sig. Om arbetet i sin helhet gäller att, om ock Uppsala juridiska fakultet — hvars

hela grundåskådning på processens område det angriper — visat sig högst missbelåten med arbetets slutsatser, en jämgod auktoritet, Lunds juridiska fakultet, gifvit arbetet ett mycket vänligt erkännande, emedan ingen granskare angifvit en enda punkt af framställningen, däri någon saklig oriktighet förekomme.

Gentemot den delvisa ovänligheten i de första uttalandena om arbetet har jag emellertid varit lycklig nog att kunna med någon hoppfullhet ställa en särskild tröstgrund. Sedan min bok om Englands rättsväsende utkommit, rönt densamma ett mycket snävt mottagande från svenskt håll, just efter uppslag från en bemärkt representant för den förstnämnda skolan. Men något senare framkommo uttalanden af obestriddigt kompetenta utländska kritiker, tydligen seende ämnena från en annan horisont än vår Uppsalafilosofis; och bland dessa lydde det af eu högst framstående norsk jurist, att boken vore »särdeles lärorik och utmärkt af stor klarhet och energi i framställningen», medan en mycket framstående dansk domare, gammal ledamot af den stora danska lagkommissionen och notoriskt Danmarks främste kännare af engelsk rätt, förklarade, att min bok skildrade engelsk civilprocess »*bättre än något för mig* (den danske domaren) *känt verk*», samt meddelade, att mera än en dansk jurist, däribland kolleger till honom, alldeles instämde i hans dom om boken. Detta är det bästa jag kunnat önska mig sagdt om denna min bok; och på samma gång jag, med dylika uttalanden framför mig, vågat se de uppsaliensiska professorernas som möjligen något ensidiga, har jag också vågat tänka, att om jag blott på något så när tillfredsställande sätt utfört en, erkänt, så svår uppgift som skildringen af engelskt rättsväsende, så bör jag verkligen, efter mångdubbelt större mödor, hafva kunnat på ett, billiga anspråk motsvarande sätt lösa den uppgift, som låg för mig i skildringen af vårt eget rättsväsendes utveckling och dess jämförande med grannländernas. Men enhvar ledamot af Riksdagen har haft godt tillfälle att öfvertyga sig om arbetets beskaffenhet och möjliga värde därigenom, att jag tillställt enhvar ett exemplar däraf. Att ett ej alldeles värdelöst erkännande däraf ligger i den sista juridiska världskongressens inbjudning till mig att där hålla ett föredrag i processrätt, torde icke vara förmätet att framhålla. En dylik vänlighet lär ej kommit någon annan skandinavisk jurist till del.

Vågar jag så antaga, att alla arbetena äro i det hela tämligen riktigt utförda, så torde det verkligen vara sant, som det numera af många »vederbörande» sagts mig, att dessa arbeten vid kommande lagstiftning på domstolsorganisationens och processens områden ej kunna blifva förbisedda; och detta lärer ock betyda, att arbetena måste hafva en nytta med sig, hvilken bredvid de många hundra tusen kronor, som våra lagberedningar kostat landet, bör kunna skattas till något belopp. Men kan det nu vara alldeles obehörigt att hoppas, det hänsyn må tagas till en sådan det allmänna gjord nytta, oaktadt jag icke haft lyckan att få *efter uppdrag* utföra mina arbeten och sålunda ej på förhand tillförsäkrats en lön? Att jag verkligen därutinnan lefvat på en förhoppning, torde ej strängt förebrås mig, om också det kunnat, från en annan sida och med fog, förebrås mig, att jag, stödd blott af en sådan förhoppning, offrat alltför mycket och i verkligheten säkert mer än i vår tid någon svensk jurist offrat på en uppgift hörande till hans område.

Skall jag här angifva belopp, så ligger svårigheten i sättet att beräkna dem.

En grund må vara, att det är vida mer än hälften af de sista 22 åren jag ägnat

åt en uppgift, som ingen inkomst gaf, men som, med bland annat tre års vistelse i utlandet och inemot fem års arkivforskningar, hvarunder möjligheten till inkomst af min enskilda verksamhet var betydligt reducerad, uppenbarligen måst orsaka mig mycket stora kostnader, direkta och indirekta. Dessa kostnader gå mig säkert till vida mer än 50,000 kr., äfven med beräkning däraf, att jag fick mottaga: af Kungl. Maj:t 2,000 kr. strax efter utgifvande af boken om Englands rättegångsväsende samt af tre mecenater 12,000 kr. till betäckande af en del af kostnaderna för det sista stora arbetet.

Men härförutom har det gällt för mig den nästan lika stora uppoffringen att, särskildt för möjliggörande af så mångåriga utrikes vistelser och arkivforskningar, nödiga för ändamålet, jag måst från början afstå från den juridiska ämbetsmannabauans förmåner.

Att jag med allt satt mig i ej ringa ekonomiskt trångmål, är något som ej läter kunna väcka stor förvåning, men som möjligen må ses som en bevekande omständighet.

Som speciella omständigheter må nämnas, att jag, för att få arbetena i rätta personers händer, gratis utdelat en stor del af alla upplagorna och af det sista arbetet nära 1,400 exemplar, som efter ett boklädspris af 15 kronor gör ett nominelt belopp af åtskilligt öfver 20,000 kronor, fraktkostnader oafsedda.

Må allt detta anses öfverådigt. Det har varit nödvändigt för ett mål, som jag ansett stort, och hvilket mål jag fullföljt i fast tro på rättvisan såsom högre än formen.

Stockholm den 24 januari 1905.

Gustaf Edw. Fahlerantz.

Det är med anledning af de stora uppoffringar herr Fahlerantz gjort för sina forskningar i vår rättshistoria, sina studier i utlandet och sina af trycket utgifna lärorika arbeten, som vi anse honom vara väl förtjänt af någon ersättning för en del af de betydande kostnader, denna verksamhet medfört.»

Enligt hvad utskottet inhämtat, har vice häradshöfdingen Fahlerantz i särskilda, åren 1899 och 1903 till Kungl. Maj:t ingifna ansökningar anhållit dels om understöd för avslutande af ett rättshistoriskt arbete om det svenska rättegångsförfarandet, dels ock om bidrag af statsmedel till täckande af kostnaderna för samma, under benämningen »Rättfärdighet i rättsskipning» år 1903 från trycket utgifna arbete; men har Kungl. Maj:t genom särskilda beslut den 19 maj 1899 och den 26 mars 1904 förklarar sig ej finna skäl att till ansökningarna lämna bifall.

Ehuru vissa af de myndigheter, som yttrat sig öfver vice häradshöfdingen Fahlerantz' till Kungl. Maj:t senast ingifna ansökan, vitsordat ej mindre den flit och det intresse, hvarom arbetet »Rättfärdighet i rätts-

skipning» bär vittne, än äfven att detsamma innehåller lofvärda, för en riktig uppfattning af nu gällande rätt viktiga rättshistoriska undersökningar samt tillstyrkt, att något bidrag till betäckande af de kostnader, vice häradshöfdingen Fahlerantz genom samma arbete åsamkat sig, måtte af statsmedel beviljas, anser sig likväl utskottet, särskildt vid det förhållande att frågan om sådant statsbidrag varit föremål för Kungl. Maj:ts pröfning och därvid befunnits icke böra föranleda någon åtgärd, sakna giltig anledning att förorda motionärens förslag.

Utskottet får alltså hemställa,
att herr Bromées m. fl. förevarande motion icke
må af Riksdagen bifallas.

Stockholm den 28 mars 1905.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.
